

Sestavniškost

- Intuitivno: določene besede so tesneje skupaj kot druge besede
- Povezane besede tvorijo besedne zveze
 - Samostalniška besedna zveza (NP) lahko vključuje tudi dodatne stavke in z njimi tvori sestavnik

(1) *[Bicikel, ki sem ga kupil včeraj,] se je danes razletel na majhne kosce.*
 - Kako bi ugotavljali, ali je [...] v (1) res sestavnik (da imajo besede znotraj oklepaja več skupnega kot besede izven njega)?
 - Kako ste lansko leto ugotavljali, kaj je beseda?
 - Besede so samostojne neločljive stalne zveze glasu in pomena
 - samostojnost:
 - a. lahko se samostojno premikajo po stavku → to dejansko velja za besedne zveze, ne za besede

(2) *Lepa hiša stoji vrh tistega hriba*

(3) *Vrh tistega hriba stoji lepa hiša*

(4) **Lepa stoji vrh hiša tistega hriba*
 - b. lahko so izrečene v izolaciji → velja tudi za bes. zv.

(5) *Kakšna je tista hiša? Lepa.*

(6) *Kaj stoji na vrhu hriba? Lepa hiša.*
 - c. lahko jih zamenjamo z zaimki → velja tudi za bes. zv.

(7) *Porušili so lepo hišo. → Porušili so **jo.***
 - d. lahko so kot enota neizgovorjene → velja za bes. zv.

(8) *Peter zida ~~lepo hišo~~ in Janez kupuje lepo hišo.*
 - e. lahko sodelujejo z drugimi besedami v vezniških zvezah

(9) *Porušili so eno lepo hišo in dve grdi baraki.*
 - neločljivost:
 - f. sestavnika ne moremo razbiti na dva dela (glej a.). Ta lastnost je seveda lahko kršena, če imamo sestavnike sestavljene iz večih sestavnikov. Tu torej velja le, da če je nek niz besed neločljiv, da lahko sklepamo, da je to skladijski sestavnik, nikakor pa ne moremo trditi, da bo vsak niz, ki je sestavnik, neločljiv.
- Na podlagi teh testov, ki jih smiselno priredimo za besedne zveze, lahko določimo zgradbo stavka – sestavniškost stavka. Načeloma velja, da lahko nek niz, čim zadosti enem samemu od zgornjih pogojev, okličemo za sestavnik. Seveda pa moramo biti pri vsem tem previdni. S testi lahko namreč dobimo tudi nasprotujoče si rezultate.
- Če si vzamemo za primer zgornji stavek (1) in naš intuitivni sestavnik na položaju osebka, lahko pogledamo, kako ti testi delujejo.

ad a.: premikamo lahko le sestavnik med oglatimi oklepaji

- (10) *Danes se je na majhne kosce razletel [bicikel, ki sem ga kupil včeraj,].*
- (11) *Danes se je [bicikel, ki sem ga kupil včeraj,] razletel na majhne kosce.*
- (12) **Razletel na majhne kosce [bicikel, ki sem ga kupil včeraj, se je danes].*
- (13) **Danes [bicikel, ki sem ga kupil včeraj, se je] razletel na majhne kosce.*
- (14) **Včeraj, se je danes [bicikel, ki sem ga kupil] razletel na majhne kosce.*
- (15) **Ki sem ga kupil včeraj, se je danes [bicikel] razletel na majhne kosce.*

- ad b.:** le sestavnik med oglatimi oklepaji je možen kot samostojen odg.
- (16) Kaj se je danes razletelo na majhne kosce?
Bicikel, ki sem ga kupil včeraj.
- (17) **Bicikel, ki sem ga*
- (18) **Bicikel, ki sem ga kupil včeraj, se je.*

ad c.:

- (19) *Peter je [bicikel, ki sem ga kupil včeraj,] danes razbil na kosce.*
*Peter **ga** je danes razbil na kosce.*

- **Zaimkovni test** se zdi še posebej uporaben
 - Vzemimo za primer stavek

(20) *Tista steklenica vina lahko pade na trda tla.*
- osebek lahko zamenjamo z neizgovorjenim zaimkom (osebni zaimek v vlogi osebkta težko nadomešča nežive stvari)

(21) *(??Ona) lahko pade na trda tla.*

(22) *To lahko pade na trda tla.*

 - To pomeni, da niz *Tista steklenica vina* tvori sestavnik

(23) *[Tista steklenica vina] lahko pade na trda tla.*
- Znotraj osebkta lahko samostalnik in njegovo roditeljsko dopolnilo zamenjamo z ničtim zaimkovnim elementom.

(24) *Tista lahko pade na trda tla.*

 - To pomeni, da niz *steklenica vina* tvori sestavnik

(25) *[Tista [steklenica vina]] lahko pade na trda tla.*
- Na drugi strani stavka lahko predložno zvezo *na trda tla* zamenjamo s *tja*.

(26) *Tista steklenica vina lahko pade tj.*

 - To pomeni, da niz *na trda tla* tvori sestavnik

(27) *[Tista [steklenica vina]] lahko pade [na trda tla].*
- Samostalniško zvezo *trda tla* lahko zamenjamo z zaimkovnimi elementi *njih / to*.

(28) *Tista steklenica vina lahko pade na to.*

(29) *Tista steklenica vina lahko pade na njih.* (njih ni najboljši za neživo)

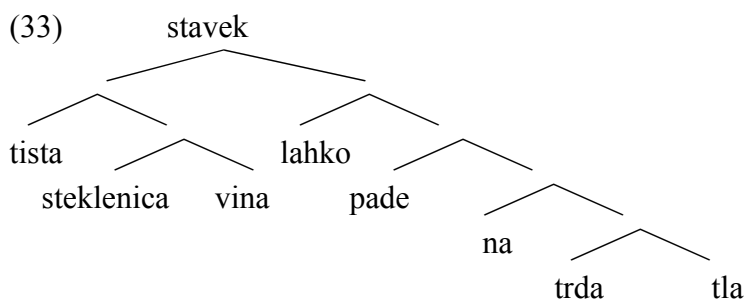
 - To pomeni, da niz *trda tla* tvori sestavnik

(30) *[Tista [steklenica vina]] lahko pade [na [trda tla]].*
- Niz *pade na trda tla* lahko zamenjamo s *to stori*.

(31) *Tista steklenica vina lahko to stori.*

 - To pomeni, da niz *pade na tla* tvori sestavnik

(32) *[Tista [steklenica vina]] lahko [pade [na [trda tla]]].*
- z dobljeno zgradbo lahko izdelamo skladiščno drevo

- Do iste zgradbe lahko pridemo tudi z drugimi testi, recimo z **elipso** (opuščanje ali brisanje) (s tem testom ne moremo ugotoviti notranje zgradbe predložne zveze, ker se predloga v slovenščini ne da osamiti – o tem bomo govorili tudi kasneje):
- Niz *lahko pade na tla* lahko izbrišemo v ponovljenem stavku.

(34) *Tista vaza lahko pade na tla in tista flaška vina tudi ~~lahko pade na tla~~*

 - Niz *lahko pade na tla* tvori sestavnik → *Tista flaška vina [lahko pade na tla]*
- Niz *pade na tla* lahko izbrišemo v ponovljenem stavku.

(35) *Tista vaza lahko pade na tla in tista flaška vina tudi ~~lahko pade na tla~~*

 - Niz *pade na tla* tvori sestavnik → *Tista flaška vina [lahko [pade na tla]]*.
- Niz *na tla* lahko izbrišemo v ponovljenem stavku.

(36) *Tista vaza lahko pade na tla in tista flaška vina tudi ~~lahko pade na tla~~*

 - Niz *na tla* tvori sestavnik → *Tista flaška vina [lahko [pade [na tla]]]*.
- Noben drugi niz se ne da izbrisati na tak način.

(37) **Tista vaza lahko pade na tla in tista flaška tudi ~~lahko pade na tla~~*

(38) **Tista vaza lahko pade na tla in tista flaška tudi ~~lahko pade na tla~~*
- Enako, če preverjamo **priredne zveze** (združujejo se lahko samo enaki sestavniki)

(39) *Tista flaška vina lahko pade na trda tla in lahko povzroči zmedo.*

(40) *Tista flaška vina lahko pade na trda tla in se razbije*

(41) *Tista flaška vina lahko pade na trda tla ali v koš.*

(42) *Tista flaška vina lahko pade na trda tla in zloščen parket.*

(43) *Tista flaška vina in ta kozarec piva lahko padeta na trda tla.*

(44) *Tista flaška vina in kozarec piva lahko padeta na trda tla.*

 - Rezultat: **[Tista [flaška vina]] [lahko [pade [na [trda tla]]]]**
 - **Vendar:** možna stavka sta tudi

(45) a. *Ta flaška vina lahko in ta krigl piva težko pade na tla.*

b. *Ta flaška vina lahko pade in se lahko tudi razbije na trdih tleh.*

 - Po stavku (45a) sodeč je sestavnik tudi niz **[Tista flaška vina lahko]**
 - Po stavku (45b) pa je sestavnik niz **[lahko pade]**
 - V takem primeru je očitno, da eden od testov ne dela, kakor bi moral, oz. da je posredi še kaj drugega, na kar nismo bili pozorni. Načeloma imamo te možnosti:
 1. Opustimo upanje, da bomo lahko stavke razgradili
 2. Sprejmemo možnost, da sta sestavnika prej ugotovljena niza **[lahko pade na trda tla]** in **[pade na trda tla]**.
 3. Sprejmemo možnost, da sta sestavnika **[Tista flaška vina lahko]** in **[lahko pade]**.
 - Če sprejmemo prvo možnost se lahko nehamo ukvarjati s skladnjo. Če sprejmemo drugo možnost moramo razložiti sprejemljivost primerov (45). Če sprejmemo tretjo možnost moramo pojasniti odkod sprejemljivost prejšnjih primerov (39) in (40).
 - Edina smiselna se zdi druga možnost. Vsi testi do sedaj so namreč kazali na

zgradbo (33). Če bi se odločili za tretjo možnost bi morali pojasniti veliko podatkov (pa ne da je zaradi tega druga možnost nujno pravilna, le spleča se nam najprej pogledati drugo možnost in če najdemo smiselno rešitev problema, lahko tretjo možnost preprosto odpišemo).

- Dejansko je (45a) primer tako imenovanega desnega dviga vozlišča (Right Node Raising – RNR). Takšni primeri so seveda poznani in so predmet številnih znanstvenih razprav. Dejali bomo, da imamo v tem primeru dva z veznikom povezana stavka in da je del prvega stavka opuščen oz. neizgovorjen, kakor smo predvideli zgoraj, lahko ostane neizgovorjen le sestavnik in [*pade na tla*] je sestavnik.

(46) [*Ta flaška vina lahko ~~pade na tla~~*] in [*ta krigl piva težko pade na tla.*]

- Naša predvidevanja so se torej uresničila. Lahko gremo še dlje. Če se res lahko izbriše sestavnik, potem bi lahko izbrisali tudi le [*na tla*]. (47) je tudi možen stavek, tako da so naša predvidevanja potrjena.

(47) [*Ta flaška vina lahko pade ~~na tla~~*] in [*ta krigl piva težko odleti na tla.*]

- za (45b) pa tudi lahko pokažemo, da to, kar vidimo, ni vse, kar se dogaja v tem primeru, saj bi iz njega sledilo, da je smislen stavek tudi (47)'.

(47)' *Ta flaška vina lahko pade na trdih tleh.*

- kar pa očitno ni res.

- Skušajmo uporabiti še **kleft stavke**, ki so ravno tako test sestavnikiškost. Tudi s tem testom ne moremo ugotavljati notranje zgradbe predložne zveze, saj je predlog neločljiv od samostalniške zveze.

(48) a. *Na trda tla je, kamor tista flaška vina lahko pade.*

- niz [*na trda tla*] tvori sestavnik → *Tista flaška vina lahko pade [na trda tla].*

b. *Trda tla so tisto, na kar tista flaška vina lahko pade.*

- niz [*trda tla*] tvori sestavnik → *Tista flaška vina lahko pade na [trda tla].*

(49) *Pade na trda tla je, kar tista flaška vina lahko stori.*

- niz [*pade na tla*] tvori sestavnik → *Tista flaška vina lahko [pade [na [trda tla]]].*

(50) *Lahko pade na trda tla je, kar se s tisto flaško vina dogaja.*

- [*Lahko pade na tla*] tvori sestavnik → *Tista flaška vina [lahko [pade [na [trda tla]]]].*

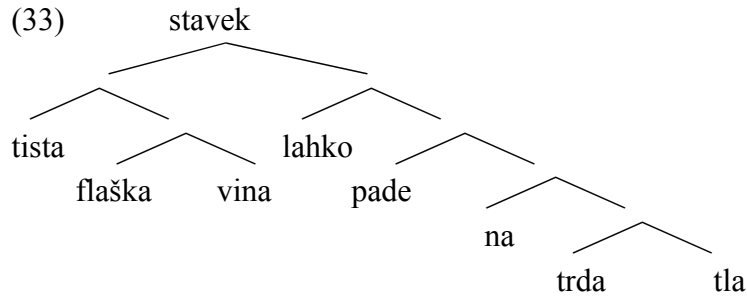
(51) *Tista flaška vina je, kar lahko pade na trda tla.*

- [*Tista flaška vina*] tvori sestavnik → [*Tista flaška vina*] [*lahko [pade [na [trda tla]]]*].

(52) *Flaška vina je tisto, kar lahko pade na trda tla.*

- niz [*flaška vina*] tvori sestavnik → [***Tista [flaška vina]***] [***lahko [pade [na [trda tla]]]***].

- Ponovno smo prišli do iste zgradbe.

- kaj pa (53)? Tu smo v glavni stavek vtaknili niz (*Tista flaška vina lahko*)
(53) *Tista flaška vina je lahko to, kar pade na tla.*
- Vendar
 - *Lahko* v (53) ne tvori sestavnika skupaj z osebkom temveč je uporabljen kot prislov glavnega stavka.
(54) **Tista flaška vina lahko je to, kar pade na tla.*
 - Da sta ti dve stvari ločeni se lepo vidi tudi po tem, da se prislov *lahko* lahko pojavi dvakrat, (55), enkrat v glavnem in enkrat v podrednem stavku.
(55) *Tista flaška vina je lahko to, kar lahko pade na tla.*
 - Lahko zaključimo, da je *lahko* v (53) drug *lahko*, kot *lahko* v našem osnovnem stavku.